Verdere toename van de Krooneend in Groot-Amsterdam sinds 1995

Philipp Derks

FOTO: RONALD VAN DIJK

Krooneenden, Haven Ballast/Vijfhoek, 5 juni 2005

Door een verslechterde waterkwaliteit waren eind tachtiger jaren veel kranswiervelden in Nederland verdwenen. De Krooneend, die qua voedsel in belangrijke mate op kranswier is aangewezen, was toen als broedvogel bijna uitgestorven. Met hooguit 15 broedparen in ons land waren er in de Amsterdamse regio dan ook weinig waarnemingen van deze eendensoort.
Sindsdien is de kwaliteit van het water verbeterd en het aantal broedparen landelijk fors toegenomen tot 35 à 60 rond 1995, met als bolwerk de Vinkeveense Plassen en de Botshol in het Vechtplassengebied (Bijlsma e.a. 2001). Stond de Krooneend in 1994 nog op de Rode Lijst, in 2004 is vanwege de recente opkomst in ons land de soort dan ook van de lijst geschrapt.
Om na te gaan hoe de situatie zich nadien heeft ontwikkeld in Groot-Amsterdam zijn de waarnemingen uit verschillende ornithologische periodieken verzameld, te weten *De Gierzwaluw* (met enkele aanvullingen uit het archief van de VWGA), *De Graspieper*, *Het Vogeljaar* en *Dutch Birding*, evenals die welke enkele personen verder wisten mede te delen. Uit 2004 en 2005 zijn nog niet alle waarnemingen voorhanden. Niettemin kan wat betreft deze jaren relevante informatie worden gegeven.
Over gegevens tot en met het jaar 1995 is eerder gepubliceerd in *De Gierzwaluw* (Derks 1998).

Voorkomen in Groot-Amsterdam

Als gevolg van de verdere toename van het aantal broedparen sinds 1995 in het Vechtplassengebied en in heel Nederland tot respectievelijk 120 en ruim 170 paar in 2003 (van

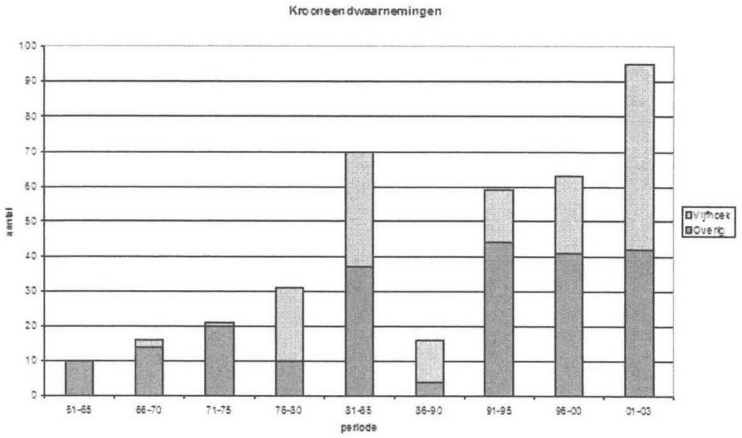

Figuur 1. *Verloop van het aantal Krooneendwaarnemingen in Groot-Amsterdam per vijfjaarse periode sinds 1961, waarbij expliciet het aandeel van de waarnemingen bij de Vijfhoek/Haven Ballast wordt weergegeven.*

Roomen e.a. 2004; gegevens SOVON) is het aantal Krooneendwaarnemingen in Groot-Amsterdam ook groter geworden. Zeer verheugend is dat in onze regio nog nooit zo frequent gebroed is: sinds 1999 al zes à zeven jaar bij de Vijfhoek/Haven Ballast in de Diemerzeedijk-regio. De toename van het aantal Krooneendwaarnemingen kan in belangrijke mate aan de aanwezigheid op deze locatie worden toegeschreven. Ook in de Bijlmer-regio is er sprake van een toename.
In overig Groot-Amsterdam lijkt het voorkomen van de Krooneend in de periode 2001-2003 op hetzelfde niveau te zijn als in de periode 1991-1995. In het Noordzeekanaalgebied zijn er de laatste jaren relatief veel waarnemingen, terwijl dat er in de periode 1996-2000 - net als in Waterland - opvallend weinig waren.
Het gehele beeld wat betreft groepsgrootte, geslachtsverhouding, voorkomen wat betreft tijd en locatie en verblijfsduur verschilt niet zoveel van dat in de periode 1960-1995 (Derks 1998).

De grafiek in Figuur 1 geeft het verloop weer van het aantal waarnemingen sinds 1961.
Vogels waargenomen in één week tijd op dezelfde locatie worden, ongeacht het aantal malen, als één waarneming beschouwd. Indien langer dan een week waargenomen wordt dit opgevat als twee of meer waarnemingen, al naar gelang het aantal weken met waarnemingen. Bij het berekenen van het aantal waarnemingen in Waterland zijn de Gouwzee en de hierbij liggende Binnenbraak buiten beschouwing gelaten. Genoemde kanttekeningen gelden tevens voor de nevenstaande tabel.

Met uitzondering van de Diemerzeedijk- en de Bijlmer-regio worden niet vaak meer dan twee exemplaren gezien. Er zijn iets meer waarnemingen van één dan van twee exemplaren. Als het om niet meer dan twee exemplaren gaat, is de kans 55% dat het een solitaire vogel betreft. Zowel mannetjes als vrouwtjes worden waargenomen. Bij twee exemplaren handelt het meestal om een paar. Geen van de geslachten is flink in de meerderheid. Evenals in eerdere perioden is het aandeel mannetjes over het algemeen iets hoger, wat te maken kan hebben met het feit dat mannetjes eerder verzamelen alvorens te ruien (Ruiters 1994). Zo bestonden bij de Vijfhoek de grotere groepen uit relatief veel mannetjes.

periode	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2003	*2001-2005*
regio					*extrapolatie*
Diemerzeedijk	12	15	22	53	*88*
Bijlmer	0	3	13	9	*15*
Nieuwe Meer	0	1	1	2	*3*
Noordzeekanaal	1	12	6	15	*25*
Waterland	3	11	1	7	*12*
Stedelijk gebied	0	17	20	9	*15*
totaal	16	59	63	95	*158*

Tabel 1. *Het aantal Krooneendwaarnemingen in Groot-Amsterdam per regio en per vijfjaarse periode sinds 1986, met de laatste periode tevens geëxtrapoleerd.*

De meeste waarnemingen zijn eendaagse waarnemingen. Bij ruim een derde van de gevallen gaat het om meerdaagse waarnemingen tot om en nabij twee weken. Bij de Vijfhoek zijn de Krooneenden zelfs weken- of maandenlang aanwezig.
Drie vierde deel van de waarnemingen komt uit de periode maart t/m juli. Vergeleken met vroeger is het procentuele aandeel in februari duidelijk kleiner en in maart en juli beduidend groter, hetgeen in mindere mate voor de Vijfhoek geldt. Slechts 10% van de observaties heeft betrekking op de periode december t/m februari, met de minste waarnemingen in december. Veel Krooneenden zijn dan allang uit Nederland weggetrokken.

Hieronder worden de waarnemingen per regio besproken. Tabel 1 geeft de waarnemingentotalen weer per regio sinds 1986. De laatste periode betreft alleen waarnemingen van 2001 t/m 2003. Voor een betere vergelijking met voorgaande perioden kan men de gegeven aantallen van deze periode extrapoleren naar een vijfjaarse periode.

Diemerzeedijk

Het aantal waarnemingen bij de Vijfhoek en de aangrenzende Haven Ballast is zeker weer op het niveau van eind jaren zeventig en begin jaren tachtig gekomen. In mei 1979 zijn hier maximaal 50 exemplaren gezien, waarvan het merendeel mannetjes (Van Duin 1982). Vooral sinds 2000 gaat het hier goed met de Krooneenden. Net als in het verleden kunnen tegenwoordig bij de Vijfhoek in voorjaar en zomer weken- en maandenlang meerdere Krooneenden vertoeven. Ook in andere jaargetijden worden hier Krooneenden gezien. Tevens is hier trek vastgesteld waaronder het arriveren uit oostelijke richting. Geregeld zijn ter plaatse 10 of meer exemplaren geteld, tot maximaal 28 eind juni 2003. In 2004 zijn er in september 14 exemplaren gezien, dat zeer afwijkend kan worden genoemd. Normaliter zijn in deze maand de eenden grotendeels al weggetrokken naar waarschijnlijk de Gouwzee. Er zijn beduidend meer mannetjes dan wijfjes waargenomen.

De laatste zeven jaar is in dit gebied ieder jaar - op één jaar na misschien - broeden vastgesteld, hetgeen nooit eerder is voorgekomen in de regio. Van 1999 t/m 2002 is jaarlijks een wijfje met respectievelijk 10, 11, 2 en 7 pulli gezien waarbij zeer waarschijnlijk resp. 3, 7, 2 en 7 jongen vliegvlug zijn geworden (pers. med. Nirk Zijlmans). In 2003 deelde een bootbewoner mede dat er dat jaar een wijfje met jongen rondzwom. In 2004 zijn twee wijfjes met 5 en 6 jongen gezien, die zeer waar-

schijnlijk bijna alle voorspoedig zijn opgegroeid; het paar met 5 jongen raakte in ieder geval één jong kwijt. Een definitief aantal van twee paar Krooneenden in één broedseizoen is bij de Vijfhoek/Haven Ballast nooit eerder vastgesteld.
Ook in 2005 zijn minimaal twee broedgevallen vastgesteld, gezien de waarneming van een wijfje met 7 pulli en een wijfje met 1 grotere pull in de Haven Ballast (waarnemingen Ellen de Bruin, Nirk Zijlmans; overige waarnemingen nog niet voorhanden). De jongen lijken voorspoedig op te groeien. Het ene jong werd na verloop van tijd door beide ouders begeleid en verzorgd en op een gegeven moment alleen door het mannetje. Later zwom het weer, met de 7 kleinere pulli, bij een wijfje. Al met al wordt waarschijnlijk een niet gering deel van de jongen groot, in ieder geval van de jongen die zijn waargenomen circa 70%.
Het is heel goed mogelijk dat op deze locatie broedgevallen over het hoofd worden gezien. In 1995 was er een waarneming van een wijfje met 6 pulli in deze omgeving (Tempelman 1995). Vóór 1985 zijn bij de Vijfhoek eveneens broedgevallen vastgesteld: in 1974, 1976 en 1981 en mogelijk een broedgeval in 1973 en 1977 (Van Duin 1982). Voor 1981 wordt het aantal op 1 à 2 paar geschat. Verder zijn enkele broedgevallen bekend uit de 'Akkerswade-periode' van 1945-1953. Toen is op Akkerswade, een voormalig binnendijks plasje aan de Diemerzeedijk, enkele malen gebroed (Swart 1968).

Bijlmer

In de Bijlmer-regio, met name op de Ouderkerkerplas, zijn de laatste jaren in winter en voorjaar regelmatig één tot vier Krooneenden waargenomen, zowel mannetjes als vrouwtjes. Geregeld worden ze dagenlang gezien. Ook in andere seizoenen zijn er waarnemingen. Vooral rond 1984 en in de jaren zeventig waren hier eveneens dergelijke waarnemingen waarbij het om maximaal 6 exemplaren ging, hoofdzakelijk in de eerste helft van het jaar.

Nieuwe Meer

Op het Nieuwe Meer zijn, net als in de zestiger, zeventiger en begin tachtiger jaren, af en toe Krooneenden waargenomen in de winter en het vroege voorjaar. Hier gaat het om maximaal 3 exemplaren. Voorheen zijn maximaal zeker 5 exemplaren in de directe omgeving gezien; soms waren wekenlang vogels aanwezig op de vijvers in het Amsterdamse Bos. Ook in de Amstelveense Poel en de Oosteinderpoel zijn wel eens Krooneenden waargenomen.
Het betreft zowel mannetjes als vrouwtjes.

Noordzeekanaal

De laatste jaren worden er in het Noordzeekanaal-gebied evenals midden jaren tachtig en begin jaren negentig wekenlang Krooneenden waargenomen waarbij het om één tot vier exemplaren handelt. Zowel mannetjes als vrouwtjes worden in het voorjaar en ook wel in de winter gezien. Geregeld is geconstateerd dat de vogels dagenlang of nog veel langer blijven rondhangen. In mei 1998 waren geruime tijd twee of meer Krooneenden - minimaal twee mannetjes - aanwezig in de Houtrakpolder; men sprak over twee territoria. Broeden was echter lang niet zeker, maar de kans is aanwezig dat hier wel eens gebroed is.

Waterland

In Waterland, waarbij de Gouwzee en de Binnenbraak buiten beschouwing zijn gelaten, zijn hoofdzakelijk pas vanaf 1980 wel eens een of twee, en soms meer dan twee Krooneenden gezien. Na enkele magere jaren worden er vanaf 1990 vaker vogels waargenomen, bijvoorbeeld in polder IJdoorn, meestal één of enkele dagen lang. Zeker in de vroegere jaren zijn soms wekenlang één of twee exemplaren aanwezig. Zo was er begin jaren negentig sprake van een langdurig verblijf van een paartje in het Barnegat, waarbij broeden echter niet is aangetoond. Bij het Bozenmeertje, gelegen ten zuidwesten van Zuiderwoude, is er in 1991 een zeer waarschijnlijk broedgeval geweest (waarneming Ton Pieters). Een wijfje Krooneend dat na maaiactiviteiten in een kokmeeuwkolonie alsmaar rondjes bleef vliegen leek hoogstwaarschijnlijk haar jongen of haar legsel te zijn kwijtgeraakt. Dit was toen het meest zekere broedgeval in Groot-Amsterdam sinds de oude gevallen bij de Vijfhoek en met die van Akkerswade de enige zekere of zeer waarschijnlijke.
Op de Gouwzee, dat rijk aan kranswier is, zijn de laatste jaren in de nazomer 80 tot 185 ruiende exemplaren geteld (pers. med. Ton Pieters en Nirk Zijlmans; waarnemingen *De Gierzwaluw*; van Roomen e.a. 2003). De maximale aantallen liggen nu zelfs geregeld hoger dan in de periode 1992-1995, toen hier ook veel Krooneenden zaten, te weten 117 tot 140 exemplaren (Zomerdijk 1993, Noordhuis & Ruiters 1994, Ruiters 1994, Zomerdijk 1994, Dirksen & Van der Winden 1996, Bijlsma e.a. 2001). Hogere aantallen van ruim 200 en zelfs 400 exemplaren in die tijd doen ook wel de ronde (pers. med. Ton Pieters en Piet Zomerdijk). Er is toen vastgesteld dat een deel van de vogels, relatief veel mannetjes, vóór het ruien van de lichaamsveren eerder slagpenrui doormaakt op de vlakbij binnendijks gelegen Binnenbraak. Op de Gouwzee werd uitsluitend in het kranswierveld gefoerageerd (Noordhuis & Ruiters 1994, Ruiters 1994). De groei van nieuwe veren vraagt om specifieke voedingstoffen - zwavelhoudende aminozuren en kalk - die voor de Krooneenden hoofdzakelijk door kranswieren worden geleverd.
Nergens in ons land bevindt zich een dergelijke grote concentratie Krooneenden als op de Gouwzee. Dit komt echter lang niet in buurt van de aantallen die in de zestiger jaren zijn waargenomen: maar liefst 1600 exemplaren op het Veluwemeer (Ten Kate 1967). In belangrijke mate

Krooneend met pullen, Vijfhoek, 26 juni 2005

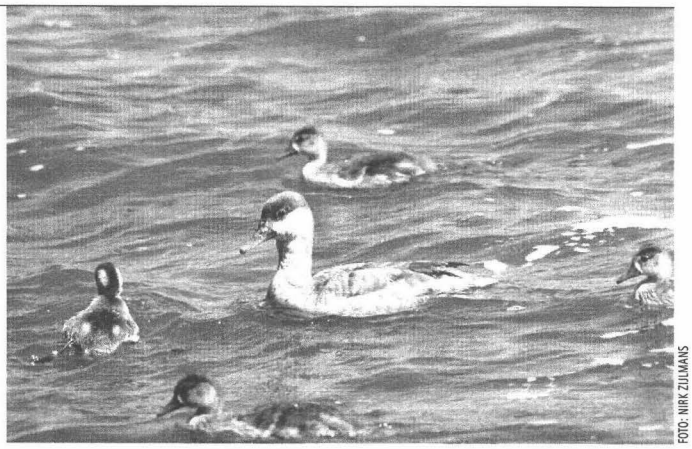

FOTO: NIRK ZIJLMANS

schijnt het op de Gouwzee om Nederlandse broedvogels te gaan. Een niet onaanzienlijk deel kan echter buitenlandse vogels betreffen, bijvoorbeeld uit Sleeswijk-Holstein (Zomerdijk 1993; Hagemeijer & Blair 1997). Voorheen is hier misschien gebroed, daar er een wijfje met halfwas jongen is gezien bij De Nes bij de dijk naar Marken (pers. med. Ton Pieters).

Stedelijk gebied

In de stedelijke omgeving is het aantal waarnemingen na de toename in de periode 1990-1995 aan de hoge kant gebleven. Van een verdere toename is niet duidelijk sprake. Evenals in het verleden zijn Krooneenden op tal van locaties gezien, zoals op de Amstel en naburige grachten, de Kattenburgergracht, in het Flevopark en in westelijk Amsterdam. Het lijken steeds dezelfde vogels te betreffen die in een opeenvolgend jaar op dezelfde plaats of vlak hierbij terugkeren.
In de stad gaat het bijna altijd om vroege voorjaarswaarnemingen (maart, april). Waarschijnlijk worden later geschikte foerageer- en broedgebieden opgezocht. Ze worden meestal één dag, maar ook wel enkele dagen of soms zelfs twee weken lang gezien. In vroegere jaren waren er relatief meer waarnemingen in de wintermaanden, vooral tijdens en na vorstperioden. Tegenwoordig valt dat niet meer zo duidelijk te constateren.
Meestal is een mannetje of een wijfje waargenomen, maar regelmatig ook een paartje. Opvallend is dat vóór 1990 zelden meer dan één exemplaar werd waargenomen. Evenals in het verleden betreft het vaak zeer tamme vogels, zoals het ongeringde paartje in maart 2003 op de Singelgracht ter hoogte van de Mauritskade.

Toekomst

Gezien de recente toename van het aantal broedvogels in heel Nederland en op de Vechtplassen en de relatief grote aantallen op de Gouwzee in het najaar lijkt een continuering van het aantal Krooneendwaarnemingen in Groot-Amsterdam goed mogelijk. Een toename van het waarnemingenaantal is geen irreële veronderstelling, ook niet wat betreft het broeden.
In wezen is er niet zoveel van te zeggen bij deze schaarse en zeer lokaal broedende soort met zijn voorkeur voor kranswieren. Andere onderwaterplanten kunnen, zeker buiten de ruitijd, een belangrijk deel van het menu uitmaken (Ruiters 1994). Zo bleek de broedvogel van De Nes bij de Gouwzee helemaal niet veel kranswier te nuttigen (pers. med. Ton Pieters). Ooit is een onderzoek naar de consumptie van Krooneenden in Waterland in verband met verstoring afgeblazen. Kranswier, en dan vooral Gewoon Kranswier *Chara vulgaris*, komt algemeen voor in sloten in de Amsterdamse regio (Denters & Vreeken 1998). Minder gewone soorten zijn de laatste jaren algemener geworden, zoals Breekbaar Kransblad *Chara globularis* en Sterkranswier *Nitellopsis obtusa* in Waterland. De laatstgenoemde soort, die voorkomt in de Gouwzee, heeft de grootste biomassa in september. Het voorkomen van de Krooneend zou hierdoor op korte termijn weer wat algemener kunnen worden. Ook is het mogelijk dat er meer Krooneenden waargenomen worden doordat er vogels uit collecties ontsnappen of losgelaten worden. Zo'n dertig jaar geleden was dat nabij de Vijfhoek het geval: door een bewoner aldaar werden Krooneenden, deels in een broedmachine uitgebroed, vrijgelaten (Van Duin 1982).

De binnendijkse plassen van Waterland bieden geen geschikte broedgelegenheid, daar het riet

bewerkt wordt in verband met een goede waterdoorvoer (pers. med. Ton Pieters). Omdat het riet op de Gouwzee omzoomd is door een lage stenen dijk is ook dit gebied ongeschikt. Het verschijnen van geschikte broed- of foerageergebieden elders in den lande kan wegtrek uit onze contreien betekenen. Nieuwe geschikte locaties, gecreëerd door natuurontwikkelingsprojecten, zijn er de laatste jaren in Groot-Amsterdam niet verschenen.
Verstoring door recreanten kan een negatief effect op het voorkomen hebben. In de omgeving van de Vijfhoek is hier regelmatig sprake van geweest. Op de Gouwzee worden de eenden regelmatig verstoord door recreanten en vissers (pers. med. Ton Pieters). Het feit dat hier voorheen de onderwatervegetatie werd gemaaid en nog niet zo lang geleden zand werd afgegraven valt bovendien ook niet als positief aan te merken.

Ik dank Ellen de Bruin, Ton Pieters (Staatsbosbeheer), Nirk Zijlmans en Piet Zomerdijk voor het verschaffen van waarnemingen en aanvullende informatie. Dank ook aan Ronald van Dijk en Nirk Zijlmans voor de levering van het fotomateriaal.

Philipp Derks, Pieter Buyskensstraat 8 III, 1067 ZE Amsterdam, 020-6131904, philipp.derks@12move.nl

Literatuur

Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
Denters T. & Vreeken B. 1998. Flora-atlas van de regio Amsterdam. Provincie Noord-Holland, Haarlem.
Derks P. 1998. Opvallende toename van het aantal Krooneendwaarnemingen in en rond Amsterdam sinds 1990. De Gierzwaluw 36 nr. 1: 13-17.
Dirksen S. & van der Winden J. 1996. Aantallen Krooneenden *Netta rufina* in nazomer en herfst op de Gouwzee fluctueren met broedsucces Nederlandse populatie. Limosa 69: 131-133.
Duin G. van 1982. De Vijfhoek - De natuurwetenschappelijke waarde van een baggerdepot bij Diemen. Doct. scriptie. Universiteit van Amsterdam.
Hagemeijer E.J.M. & Blair M.J. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London.
Kate, Ten 1967. Ornithologie van Nederland 1965. Limosa 40: 18.
Noordhuis R. & Ruiters P.S. 1994. Krooneenden in de Gouwzee. De Graspieper 14 nr. 3: 113-117.
Roomen M.W.J. van, van Winden E.A.J., Koffijberg K., Kleefstra R., Ottens G., Voslamber. B. & SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep 2003. Watervogels in Nederland in 2001/2002. SOVON-monitoringsrapport 2004/01, RIZA-rapport BM04/01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
Roomen M. van, van Winden E., Koffijberg K., Boele A., Hustings F., Kleefstra R., Schoppers J., van Turnhout C., SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2004. Watervogels in Nederland in 2002/2003. SOVON-monitoringsrapport 2004/02, RIZA-rapport BM04/09, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
Ruiters P.S. 1994. Een oriënterend onderzoek naar de relatie tussen het voorkomen van Krooneenden en Kranswieren in de Gouwzee 1993. Bureau Waardenburg BV, Culemborg.
Swart A.N. 1968. Vogels van Zeeburg en de Diemerzeedijk. Mededelingenblad van de KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam jg. 6 nr. 2: 1-19.
Tempelman D., 1995. Broedvogelinventarisatie van de Vijfhoek in de jaren 1991-1994. De Gierzwaluw 33 nr. 4: 152-163.
Vogelbescherming Nederland en SOVON Vogelonderzoek Nederland 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers BV, Baarn.
Winden J. van der, Hagemeijer W., Hustings F. & Noordhuis R. 1994. Hoe vergaat het de Krooneend *Netta rufina* in Nederland. Limosa 67: 137-145.
Zomerdijk P.J. 1993. Krooneenden in en rond de Gouwzee. De Graspieper 13 nr. 3: 126-130.
Zomerdijk P.J. 1994. De betekenis van de Gouwzee voor duikeenden en meerkoeten buiten de broedtijd. De Graspieper 14: 118-129.